

**ТОПЛИЧКИ УСТАНАК 1917. ГОДИНЕ,
Зборник радова са научног скупа одржаног у Прокупљу и
Лесковцу
27. и 28. марта 1997. године, Београд 1997, стр. 415.**

Управо ових дана изашао је из штампе Зборник радова са научног скупа “Топлички устанак 1917. године” који су, поводом 80-то годишњице овог знаменитог догађаја српског народа у И свјетском рату, организовали у Прокупљу и Лесковцу 27. и 28. марта 1997. године Удружење добровољаца 1912-1918, њихових потомака и поштовалаца, и Војноисторијски институт Војске Југославије.

Топлички устанак, који је избио крајем фебруара 1917. године у јужном делу Србије као својеврсни народни бунт против окупације, терора и масовних злочина бугарских и аустријских окупатора, брзо се проширио и на остале области (Косово, источна Србија), али је услијед ангажовања јаким снага окупатора угушен већ крајем марта исте године. Број устаничких снага које су за кратко вријеме нарасле на око 12.000 четника (комита). Иако слабо наоружани они су успјели да ослободе Прокупље, Пусту Реку, Лебане, Рибарску Бању, околину Бруса, дио нишког и врањског округа и допрли до Соко Бање. Био је то, у ствари, један од низа народних устанака у току И свјетског рата. Сличан устанак извели су Ирци на Ускрс 1916. године који је био уперен “против већ дугог вековног британског суверенитета над Ирском”. На Блиском истоку такав устанак организовали су Арапи, у циљу “ослобођења од турског царства”. У окупираној Србији и Црној Гори, како то истиче академик Андреј Митровић, “такорећи је од првог до посљедњег дана постојао герилски покрет који је временом снажио” - додајући да су се у “окупираној Србији сучелили организована окупаторска држава која је демонстрирала силом и политички неорганизовано друштво које је испуњавало самоникли отпор заснован на морално-политичком расположењу становништва”.

О Топличком устанку код нас је објављено неколико значајних публикација, од којих и овом приликом треба поменути: Топлички устанак, Ниш 1927; Ј. Дероко, Топлички устанак и оружани отпор у окупираној отаџбини 1916-1918. године, Београд 1940; др Миливоје Перовић, Устанак на Југу Србије 1917. Топлички устанак, Београд 1954; Топлички устанак - друго прерађено и допуњено издање, Београд 1959; и Топлички устанак 1917, Београд 1971, Треће издање, све истог аутора, као и врло обимну студију Устаничке борбе у Србији 1916-1918, Београд 1987, аутора академика Андреја Митровића и др.

Шири тематски оквир научног скупа била је тема “Стање у окупираној Србији и Црној Гори у И светском рату”, али највећи број радова био је посвећен Топличком устанку. Ипак, тематика научног скупа била је разноврсна и подијелена је у неколико тематских целина и то: Стање у Србији и Црној Гори у време Топличког устанка и борбена дејства; Специјалне мисије авијације са Солунског фронта; Стање у Србији у време И светског рата; Терор и геноцид над српским становништвом у Топличком устанку и, најзад, Значајни извори о Топличком устанку.

Поред уводних и поздравних ријечи др Славка Вукчевића и Милорада Манића, организатора скупа, и Ратка Зечевића и Живојина Стефановића, начелника Топличког и Јабланичког округа, академик Владимир Стојанчевић је у свом реферату “Опште прилике у окупираној Србији и принципи окупационе политике”, дао сажету слику стања становништва Србије под бугарском и аустријском окупацијом, истичући да су “Срби за време трајања рата - војници, цивили, фронт и позадина, мушко и женско, старо и младо, здраво и болесно, богато и сиромашно, грађани и сељаци, староседеоци или досељеници, дакле целокупна национална популациона, етничка, демографска, социјална, професионално-сталешка и друштвена структура - била обухваћена и погођена ратом и окупацијом и подведена под неумитности ратних страхаота и живота”. У реферату се даље говори о напорима окупатора на уништавању Србије у политичком, привредном, демографском, социјалном, културном и духовном погледу, о геноцидној политици према српском народу и др. Тој истој тематици припадају и реферати мр Славице Ратковић - Костић “Српска војска уочи рата 1914”, Љубивоја Пајовића “Стратегијски значај Топличког устанка 1917. године”, Александра С. Јовановића “Став српске Врховне команде и владе о устаницима и њихово учешће у Топличком устанку и четовању 1916-1918”, Драгољуба Мирчетића “Топлички устанак 1917”, Добросаву Туровића “Устамоћле

бпрбе у лесковачком крају 1916-1918”, Небојше Ђокића “Борбе у крушевском крају за време Топличног устанка”, Љубише Пантовића “Отпор становништва и репресалије окупатора у Ибарској долини за време I светског рата”, проф. др Милована Секулића “Борбена дејства у области средњег Ибра, Аустроугарска окупација и Топлички устанак”, затим и реферати проф. др Драгана Симеуновића “Смрт четничког четовође Димитрија Беговића - легенда, поетика, историја”, Љубомира Марковића из Чачка “Топлички устаници у моравском, драгачевском и ариљском крају 1917.”, као и реферат Љубомира Марковића из Београда “Искуства и поуке из Топличког устанка 1917. године”.

Три реферата из ове тематске цјелине - проф. др Гојка Миљанића “Црна Гора и Топлички устанак 1917.”, проф. др Александра Драшковића “Околности доласка црногорских комита у Јужну Србију и њихово учешће у Топличком устанку и четовању 1916-1918” као и реферат др Ђорђа Борозана “Комитски покрет у Црној Гори и Топлички устанак у Србији као облици герилског отпора” - говоре о заједничком учешћу Срба и Црногораца у вријеме окупације 1916-1918. године против заједничког непријатеља.

Сљедећу тематску цјелину, “Специјалне мисије авијације на Солунском фронту”, чине реферати Огњена Петровића и Небојше Ђокића “Летови са Солунског фронта у окупирану Србију 1916-1918”, др Предрага Пејчића “Дејства српске и непријатељске авијације у Топличком устанку” и Љубише Ђорђевића “Специјалне мисије ваздухопловства са Солунског фронта у вези са Топличким устанком 1916/1917. годину.

Стању у Србији у вријеме I светског рата посветили су своје реферате проф. др Милан М. Миладиновић “Морал у Топличком устанку 1917. године”, др Никола Жутић - “Ватикан, Хабзбурговци и рат у Србији 1914-1917. године”, др Бранко Надовеза - “Неки предлози српских колаборациониста о месту Србије у I светском рту”, и др Драган Суботић - “Конзервативни и социјалистички поглед о стању у окупираној Србији за време I светског рата”.

Веома инспиративне податке о терору и геноциду над српским становништвом у Топличком устанку истакли су у својим рефератима проф. др Богумил Храбак “Заробљени српски војници у Топличком устанку и репресалије над заробљеним Србима у Бугарској”, мр Радоје Костић, “Геноцид бугарских окупатора у Косаници 1915-1918. године”, др Јован Златић, “Терор и злочини буарских и аустријских окупатора према српском народу у нишком округу 1917. године”, Хранислав Ракић,

“Страдалаштво српског становништва у лесковачком крају у време Топличког устанка 1918.”, Иве Трајковић, “Бугарска зверства над српским свештенством у И светском рату”, Таса Јовановић и Јован Младеновић, “Бугарски злочини над свештенством у нишком крају 1915-1917. године”.

Реферати који говоре о историјским изворима представљали су на Научном скупу посебну тематску целину. То су: Гојко Вујичић, Школство у време окупације Србије 1915 -1918; мр Божица Младеновић, “Дневник Косте Миловановића Пећанца као историјски извор”, Секула Јоксимовић, “Топлички устанак у светлу бугарске документације”; Велимир Иветић, “Архивска грађа Архива Војноисторијског института о Топличком устанку”, Љиљана Ђуровић, “Топлички устанак кроз архивску грађу”, др Славко Вукчевић, “Топлички устанак у дневнику Косте Пећанца”, др Владимир Бован, “Изводи из записа Јанићија Поповића о бугарској окупацији Косова у време Топличког устанка”, Иван Ивановић “Контраверзе око Топличког устанка”, Љубисав Гавриловић, “Топлички устанак 1917. и вредновање традиција”, Богумира Пејчић, “Један оглед о Топличком устанку у песничком стваралаштву” и Мирко Дибричанин “Топлички устанак 1917. године”.

Сви они указују да је на основу ове и друге архивске грађе могуће доћи до нових сазнања у даљем расвјетљавању ове проблематике како би се допрло до потпунијих оцјена о овим знаменитим догађајима.

Објављивањем Зборника радова добија се трајно свједочанство да се све речено на научном скупу нашло између корица ове књиге која ће поспјешити на интересовање и даља истраживања ове још увијек недовољно истражене проблематике.

др Славко Вукчевић